

THE MARVELLOUS UNIVERSE OF CHILDHOOD IN TRANSYLVANIA

Ioana Cecilia Botar

PhD Student, "1 Decembrie 1918" University of Alba Iulia

Abstract: The article focuses on a presentation of the relation child-childhood and of the marvellous universe of childhood in Transylvania. The childhood is the period when he/she devolps and discovers the world through fairytales. Every society has it's particularities that influence children's universe. The more society changes, the more the children has to become adaptable. The fairytales, the games and the storytelling ritual is part of the children's world.

Keywords: childhood universe, society influence, playing activity, storytelling ritual, adaptability

Preambul

George Călinescu descrie copilul ca un curios prin lume și un nerăbdător să se orienteze în ea. Nu este ușor de scris literatură pentru copii având în vedere caracterul formativ care o definește, aceasta trebuie să atragă prin plăcerea și mirajul în care copilul intră. Copilăria este cea mai îndrăgită etapă a vieții pe care este imposibil să o uităm. Din punctul nostru de vedere, acesta este momentul în care totul este trăit la intensitate maximă, fără griji, responsabilități sau probleme. Perioadă în care jocul este singura activitate, în care îți faci prieteni, în care imaginația zburdă, totul este desenat în culori vii și acolo unde omul rațional vede pericol, copilul este curios să vadă ce este, în copilărie nimeni nu se gândește: *Oare ce mi se întâmplă?*, ci pur și simplu pornește cu un avânt specific vârstei. Copilăria este influențată de condițiile de mediu, iar copilul, fiind duală, este parte integrantă a evoluției firești umane și a evoluției culturale; toate acestea sunt elementele din puzzle-ul mirific al copilăriei.

În acest articol ne-am propus să analizăm într-un mod eficient relația dintre două elemente-cheie ale mirajului copilăriei: copilul, pe de-o parte, și literatura specifică vârstei, pe de altă parte. Copilăria poate fi identificată și prin desenele pe care aceștia le realizează, prin ele putem observa bucuria din familie sau imaginația viitorului: „...una dintre tematicile de predilecție a desenatorilor copii este și aceea a viitorului. A viitorului pe care ei nu-l simt îndepărtat, e undeva după fereastra de cristal a copilăriei...O risipă de fantezie și culori ce aglutinează gânduri și sentimente, trăiri și vise, de-a lungul marelui maraton [al copilăriei], la capătul căruia finișul îi duce pe copii direct în adolescență.”¹

Pentru copil, aproape orice activitate este joc, prin joc el reușește să deslușească conduitele superioare: „La copil...jocul este munca, este binele, este datoria, este idealul vieții. Jocul este singura atmosferă în care ființa sa psihologică poate să respire și, în consecință, poate să acționeze.”² Copilul se dezvoltă prin joc cu obiecte și prin jocul cu cărțile, care îl ajută să își dezvolte și să își coordoneze ființa dându-i vigoare; lumea jocului devine astfel o anticipare a lumii *preocupărilor serioase*: „Prin intermediul jocului copilul dobândește mai întâi acea

¹ Iuliu Rațiu, *O istorie a literaturii pentru copii și adolescenți*, Editura Biblioteca Bucureștilor, București, 2003, p. 11;

² Jean Chateau, *Copilul și jocul*, Editura Didactică și Pedagogică, traducere de Dan Răuțu, Paris, 1976, p. 8;

autonomie, acea personalitate și chiar acele scheme practice pe care le va necesita activitatea lui de adult.”³

Relația copil-copilărie

Luminița Dumănescu stabilește o legătură strânsă între *copil* și *copilărie*, istoria copilăriei a început odată cu îndreptarea atenției societății asupra acestora ca o îngrijorare a adulților asupra *seminilor* lor mai mici și privitor la copilăria în spațiul românesc aceasta afirmă: „Istoria copilăriei, rămasă încă, în mod cu totul nejustificat, undeva în lada de zestre a acestui popor, ascunsă în spatele vălurilor îmbătrânite de vreme, așteaptă încă o anume curiozitate științifică...”⁴. Interesant este faptul că acest miraj este transformat în timp într-o sintagmă specifică basmului *a fost odată*, așadar putem spune că pentru fiecare adult, copilăria lui este practic un basm. Fiecare copil își trăiește basmul propriu în funcție de mediul în care copilărește și de cunoscuții (familia, prietenii) i le oferă. Deși copilul și copilăria lui nu au fost dintotdeauna un subiect de discuție, în perioada modernă a început să se acorde o atenție deosebită acestuia, mai ales datorită lumii moderne și plină de tentații în care trăim. Știm cu toții că familia și locul natal constituie primul bagaj de experiență a unui copil, universul copilăriei, acest tărâm mirific la care te întorci cu drag și ca adult. Copilăria nu a fost recunoscută dintotdeauna, Iuliu Rațiu confirmă acest lucru: „Chiar dacă timpurile s-au schimbat, de-abia acum recunoaștem copilăria fără să o sacralizăm...”⁵ copilăria este specifică jocului, îndeletniciri plăcute, la care nici noi, adulții, de multe ori nu renunțăm complet: „Primele progrese ale copilăriei se fac mai toate deodată. Copilul învață să vorbească, să mănânce, să umble cam în același timp. Aceasta este, propriu vorbind, prima epocă a vieții...”⁶

De ce este interesant de prezentat universul copilăriei? Perspectiva este una cât se poate de realistă, deoarece privind la copii și la copilăria lor, putem să spunem multe despre o societate, fiecare cultură are anumite particularități în funcție de dezvoltarea religioasă, economică, socială etc, iar condițiile sociale, economice și ecologice joacă un rol aparte în modelarea societății raportându-se la copil și la copilăria sa. Spre exemplu, copiii din India au o copilărie mai grea, diferită față de o țară civilizată din Europa, în timp ce un copil din India descoperă pe maidan diferite jocuri cu obiecte din natură, unul din Europa descoperă lego-uri. Copilăria este o vârstă extrem de importantă, este asociată cu puritatea, naivitatea, este totuși poarta spre viață, iar modul în care copiii și-o petrec îi influențează foarte mult evoluția lui viitoare ca membru al comunității de care aparține:

„În general, copilăria este văzută fie ca un stadiu biologic a dezvoltării copilului, fie ca o idee sau o născocire modernă. Teoriile copilăriei studiază ceea ce este copilul, natura copilăriei, scopul sau funcția acesteia și modul în care copilul sau copilăria lui sunt privite în societate.”⁷

Copilul odată intrat în sfera literaturii, în speță a basmelor, nici nu mai vrea să iasă din ea, universul imaginar îi dă aripi, frâu liber imaginației care poate continua și după ce povestea se termină, deoarece de multe ori, aceștia transpun numele din basm în realitatea lor prin diferite corelații: bunica poate fi zâna cea bună, părinții pot fi regele și regina, jucăria favorită poate fi un

³ Jean Chateau, *op.cit.*, p. 23;

⁴ Luminița Dumănescu *Transilvania copiilor. Dimensiunea demografică a copilăriei la românii ardeleni (1857-1910)*, Cluj-Napoca, Ed. Accent, 2006, p. 62;

⁵ Iuliu Rațiu, *op. cit.*, p. 13;

⁶ Jean Jacques Rousseau, *Emil sau despre educație*, traducere de Gheorghe Adamescu, Ediția a-V-a, din publicațiunile Casei Școalelor, București, 1924, p. 154;

⁷ Childhood is generally considered to be either a natural biological stage of development or a modern idea or invention. Theories of childhood are concerned with what a child is, the nature of childhood, the purpose or function of childhood, and how the notion of the child or childhood is used in society. (traducerea noastră)

Paula S. Fass, *Encyclopedia of Children and Childhood in History and Society*, volume 3, Thomson-Gale, USA, 2004, p. 818;

element miraculos din poveste: „Miraculosul din basm capătă cu timpul, un rol specific, devine o cale importantă de asimilare a realității...”⁸

De ce există copilăria? Teoretic, aceasta este o caracteristică a evoluției de la copil spre maturitate pentru a asigura supraviețuirea și dezvoltarea speciei umane ca un indicator a evoluției societății spre civilizație și modernism și, practic, copilăria există pentru a armoniza sufletul copilului prin joc, prin activități interactive realizate, fie în familie, fie în mediul social. Copiii din jurul nostru reintroduc copilăria de altădată în viața cotidiană a maturilor, Paula Fass ne prezintă turnura pe care o ia *copilăria* odată cu schimbarea societății democratice influențată de schimbările sociale, tehnologice și culturale:

„Această poziție stabilește unele dovezi empirice prin care copilăria, care aparent este văzută în societate ca o perioadă a libertății și inocenței, a fost pentru majoritatea copiilor o perioadă de opresiune și abuz...comportamentul părintelui față de copil a evoluat în timp de la unul abuziv și crud către un comportament grijuliu și afectiv.”⁹

Este important să surprindem universul copilăriei la nivel general, deoarece copilăria depinde de factorul socio-economic al familiei, un copil care se dezvoltă într-o familie cu potențial financiar, va avea posibilitate mai largă de informare, de cultivare, în schimb un copil dintr-o familie mai săracă va putea mai greu să acceadă spre o informare, cultivare datorită factorilor economici care îi determină de cele mai multe ori să lucreze pentru a face bani și a se întreține. Copilăria a intrat în atenția adulților în urmă cu un secol, oamenii de pe scena politică și culturală au început să lupte împotriva exploatării copiilor de către adulți, scene prezentate și în operele din perioada victoriană; Charles Dickens este unul dintre cei mai importanți reprezentanți ai descrierii umane, zugăvind imaginea copilului în romane precum *Oliver Twist*, *David Copperfield* și *Marile speranțe*, în care copiii din clasa muncitoare erau exploatați, munceau în industrie, iar cei din clasa superioară erau îndreptați spre o educație aleasă. Dickens însuși a trăit un astfel de moment traumatic în copilărie în momentul în care tatăl lui, împreună cu ceilalți copii au fost duși la închisoare, Charles a rămas singur în lume să muncească; de aici putem trage o simplă concluzie, aceea că traumatismele din copilărie, dacă nu sunt *vindecate* sunt adâncite în maturitate, iar în cele trei opere, autorul explică trauma copilăriei lui, dar sub identitatea unui personaj.

Din perspectiva culturală a copilăriei, aceasta este unică și specifică fiecărei societăți în parte, însă la nivel general aceasta va fi întotdeauna asociată cu lumea fantastică care clădește experiența copilului pe anumite așteptări:

„Prin intermediul imaginației, al ficțiunii artistice, opera literară transmite cunoștințe din cele mai variate, pune la dispoziția cititorilor valori ale culturii materialelor și spirituale ale colectivității care a inspirat-o, contribuind la formarea și lărgirea orizontului cognitiv al acestora.”¹⁰

Copilăria în Transilvania

În perioada medievală în Europa, dar și în timpurile moderne, copilăria era o condiție prielnică pentru dezvoltarea în natură și prin creații artistice precum cântece, povești, basme,

⁸ Iuliu Rațiu, *op.cit.*, p.36;

⁹ "This position establishes from empirical evidence that childhood, while seemingly held by society to be a time of freedom and innocence, has been for the majority of children a time of oppression and abuse. DeMause has argued that the parental response to the infant or child has evolved over time from one which was generally abusive and cruel to one which became nurturing and affectionate. Such a development, according to this theory, not only reflected social, technological, and cultural change but indeed generated those changes." (traducerea noastră)

Paula S. Fass, *op.cit.*, p. 821;

¹⁰ Lidia Țugulan, Maria Toma, *Literatura pentru copii*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1980, p. 10;

ritualuri etc. În teritoriul românesc, copilăria este văzută ca raportul copil-părinți, copil-școală, copii-copii, în principal, totul se rezumă la atitudinea dintre adult și copil. În Transilvania, acum un secol, copii reprezentau un sfert din populație, însă din cauza condițiilor precare de mediu și din lipsa de medicamente, mortalitatea era foarte mare. Însă, dacă reușeau să treacă de prima copilărie, universul copilăriei începea să se contureze în mod diferit de la oraș la sat, spre exemplu, pentru cei de la sat jocul se rezuma în mare parte la dezvoltarea abilităților agricole, creșterea animalelor și îndeletniciri care să îi pregătească pe când vor fi maturi și își vor forma familiile lor. Majoritatea jucăriilor acestora erau făcute din lemn, ustensile pe care adulții le folosesc în agricultură, dar în miniatură: sapă, coasă de jucărie, războaie, pătuțuri de legănat copii din lemn.¹¹ Copii de la oraș își petreceau timpul mai mult într-un mediu restrâns, în casă sau în parc, dar sub supravegherea adultului; aceștia aveau jucării mai numeroase decât cei de la sat, însă în mare parte din aceștia își petreceau, ca și în zilele noastre, vacanța de vară la țară, la bunici. Aceștia își creau și singuri jucării, din tulei de porumb pictat și decorat cu ață sau din diferite materiale din casă. Copilăria a devenit mai frumoasă odată cu apariția primelor magazine de jucării care au apărut destul de târziu, conform cercetătoarei din Cluj, Luminița Dumănescu, unul dintre primele magazine de acest gen a apărut la Arad, la începutul secolului al XX-lea. Lumea copiilor din această regiune a fost înveselită de apariția unor jucării precum balerine, clovni, păpuși; după cum putem observa perspectiva copilăriei era influențată de evoluția economică a vremii, a apărut chiar și un atelier de jucării la Szeghed care ajungeau la copii marilor familii din Transilvania.

„Dacă în cazul lumii rurale preocuparea pentru jocul de echipă este dominantă, datorită gradului ridicat de socializare, în cazul orașelor, în special printre elite, vom descoperi o gamă mai largă de preocupări din care nu lipsesc excursiile, vizitele la diferitele locații în cele mai diverse situații, preocupările artistice.”¹²

Mai mult, la oraș copii aveau posibilitatea să intre în posesia unor cărți destinate lor, însă cererea era așa de mare că cei care le vindeau nu puteau face față; cercetătoarea din Cluj, Luminița Dumănescu a afirmat că în a doua parte a secolului al XIX-lea, Astra a început un program de dezvoltare cultural a literaturii pentru copii, au început a tipări broșuri cu povești pentru copii din colecția Biblioteca Poporală. Erau promovate cărți din vechiul Regat în biblioteci din Blaj și din Deva. Aceasta a găsit, de asemenea, și un jurnal a unui preot din Apuseni din vremea când era la Blaj, în care mărturisește febra cărților, cum oamenii se băteau pentru cărți din bibliotecă. „Elitele bucureștene ...nu se compromiteau cu jucării și jocuri artizanale; din contră, băieții marilor familii sunt primii care primesc mingi de gumă elastice, înlocuindu-le astfel pe cele din cârpe, după cum și fetițele au, pe lângă tradiționalele păpuși de cârpă, altele cu cap de porțelan sau păpuși „masculine” cu joben și mustață...menit să le obișnuiască de mici cu ceea ce vor avea când vor crește.”¹³

În mod normal, rolul jucăriilor în viața copiilor este acela de a-i pregăti pe copii pentru viitor, ei foloseau obiecte sau jucării care le regăseau ulterior în viața cotidiană de adult. Luminița Dumănescu afirmă că trecerea de la familia medievală la cea modernă a fost influențată de dezvoltarea funcției educative a familiei și a școlii. Încă din anul 1896, au existat în unele orașe grădinițe în care se ofereau copiilor îngrijiri și instrucție de bază prin blândețe, în mediul rural au apărut grădinițele abia în 1910. Inițial, această decizie de a instituționaliza educația a fost respinsă de către părinții din mediul rural, aceștia considerau că școala le fură copii și îi îndepărtează de la

¹¹ Luminița Dumănescu, *op.cit.*, p. 57;

¹² *Ibidem*, p. 164;

¹³ *Ibidem*, p. 65;

muncile agricole. Totuși, copiii din familiile cu o educație peste medie erau susținuți să se educe, se constată o diferențiere în funcție de statutul lor social, de asemenea și copilăria este influențată de statutul social a familiei. Copiii săraci erau marginalizați de către copiii bogați, iar cei bogați aveau alte perspective, dacă cei săraci erau îndreptați către agricultura de familie, cei bogați erau încurajați să urmeze meserii importante în societate, doctori, avocați etc. Statutul social al familiei și, implicit, a copilului are pondere mare în evoluția copilăriei acestuia și acest aspect îl putem observa cu toții, copiii din mediile sărace suferă de un complex de inferioritate față de cei din mediul bogat la fel și posibilitățile de a avea o copilărie înconjurată de cărți și o educație aleasă se rezumă de ceke mai multe ori într-o pondere mare la posibilitățile financiare a familiei; bineînțeles există și excepții, și copiii din medii mai sărace pot să aibă o copilărie armonioasă, însă din păcate multe din familiile sărace au și vicii care influențează într-un mod negativ copilul și copilăria sa. O copilărie traumatizantă sau nemulțumitoare atrage după sine uneori probleme de ordin psihologic, dar și educativ, copiii și copilăria lor este afectată de un impact psihologic negativ, iar reușita școlară depinde de acest aspect. Copilăria, ca perioadă în viața copilului, este trăită diferit în raport cu statutul lor social și psihologic.

De ce este importantă copilăria? De ce nu putem fi direct adulți? Copiii își doresc să se maturizeze foarte repede, dar odată ajunși adulți trăiesc cu noastă amintirea copilăriei nutriind o dorință de a putea să mai fie o dată copii. Rousseau ne oferă răspunsul la cele două întrebări:

„Acest om-copil ar fi un imbecil desăvârșit, un automat, o statuă nemișcată și aproape fără simțire. N'ar vedea nimic, n'ar cunoaște pe nimeni, n'ar ști să-și întoarcă ochii spre ceea ce are nevoie să vadă. Nu numai că n'ar avea cunoștința de obiectele de afară, dar n'ar ști să le raporteze la organul simțului care trebuie să i le facă cunoscute; n'ar fi colorii în ochii lui, n'ar fi sunete în urechile lui...”¹⁴

Evoluția copilăriei și farmecul acestuia este dată de energia și buna dispoziție a copilului, neavând grija prezentului și a viitorului, acesta este implicat activ în jocul zilnic și se bucură deplin de viață, însă odată ajuns spre maturitatea copilăriei, a dobândit rațiunea vârstei și capacitatea de a merge mai departe. La începutul secolului al XVIII-lea, termenul de *copil* era asociat prieteniei, afecțiunii, erau folosite expresiile *copilaș* sau *copil tânăr*, de aici au apărut o serie de proverbe dedicate copiilor: *Copii mici, griji mici; copii mari, griji mari; Babă frumoasă și copil cuminte nu există; Cununa căsătoriei este copilul; Dacă vrei să afli adevărul, întreabă un copil; E om bătrân și cu minte de copil; Nevoia învață pe om și nuiaua pe copil*, dar și expresii, precum: *a dat în mintea copiilor, a fi în mintea copiilor, a avea suflet de copil, drac de copil etc.*

Ritualul povestirii este parte integrantă în jocul copilăriei, aceasta este continuarea activităților ludice pe care copilul le face, de exemplu, copilul ia inițial o carte să o răsfoiască prima dată într-un joc, să vadă ce e acolo. Jocul este principala activitate pe care copilul o are până „începe să conștientizeze prezența și importanța în lumea în care s-a născut jocul...”¹⁵ Luminița Dumănescu admite faptul că în familiile transilvănene a existat o promovare a poveștilor în rândul copiilor în special iarna când li se umplea timpul celor mici. Dragostea pentru carte deschide în copilărie noi orizonturi pătrunzând în substratul textual prin parcurgerea traseului inițiativ care te duce spre viitor. În concluzie, copilăria este una dintre tainele minunate ale vieții, „este o lume de miracole și de uimire a creației scaldată în lumină, ieșind din întuneric, nespuse de nouă și proaspătă și uluitoare.”(Eugen Ionescu) Pentru a delimita acest miraj, în

¹⁴ Jean Jacques Rousseau, *Emil sau despre educație*, traducere de Gheorghe Adamescu, Ediția a-V-a, din publicațiunile Casei Școalelor, București, 1924, p. 131;

¹⁵ Luminița Dumănescu *op.cit.*, p. 162;

continuare ne vom axa pe prezentarea câtorva aspecte legate de literatura pentru copii ca o delimitare punctuală a relației copilărie-carte

Dincolo de construcția socială a imaginii copilului și a copilăriei, aceasta reprezintă o etapă importantă în viața viitorului adult care are drept scop pregătirea pentru rolul de adult în societate. Un copil citind a devenit în prezent o raritate, majoritatea sunt profund interesați de calculator, telefon, televizor, în loc să se *cufunde* în universul literar, se cufundă în universul tehnologic care îi fură mintea și timpul. Din păcate, cartea ce a fost odinioară o bogată sursă de informație, devenim pentru tânăra generație un ilustru pachet de file care vorbește de trecut. Va exista un timp de revenire la cultură, în care cartea își va relua rolul de inițiator care duce copilul spre tărâmul libertății.

BIBLIOGRAFIE:

1. CHATEAU, Jean, *Copilul și jocul*, Editura Didactică și Pedagogică, traducere de Dan Răuțu, Paris, 1976, p. 4-20;
2. DUMĂNESCU, Luminița *Transilvania copiilor. Dimensiunea demografică a copilăriei la românii ardeleni (1857-1910)*, Cluj-Napoca, Ed. Accent, 2006, p. 50-70;
3. FASS, Paula S., *Encyclopedia of Children and Childhood in History and Society*, volume 3, Thomson-Gale, USA, 2004, p. 800-825;
4. HUNT, Peter, *Criticism, theory and children's literature*, Cambridge, Blackwell Inc., 1991, p.50-65;
5. RAȚIU, Iuliu, *O istorie a literaturii pentru copii și adolescenți*, Editura Biblioteca Bucureștilor, București, 2003;
6. ROSENAU, Pauline Marie, *Postmodernism and the Social Sciences, insights, inroads, and intrusions*. Princeton University Press, Princeton New Jersey, 1992, p.30-45;
7. ROUSSEAU, Jean Jacques, *Emil sau despre educație*, traducere de Gheorghe Adamescu, Ediția a-V-a, din publicațiunile Casei Școalelor, București, 1924, p. 145-154;
8. ȚUGULAN Lidia, TOMA, Maria, *Literatura pentru copii*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1980, p. 2-20;
9. ZIPES, Jack, *From enchanted forest to the modern world. The Brothers Grimm*. Palgrave Macmillan, New York, 2002, p. 200-215;